

BIBLIOGRAAFIA TEEL BIOGRAAFIAKS

Uku Masing 100. Bibliograafia 1923–2009. Koostanud Anneli Sepp. Tartu: Ilmamaa, 2010. 380 lk.

Anneli Sepa koostatud Uku Masingu personaalbibliograafia on üks mitmetest olulistest väljaannetest, mis ilmus Masingu 100. sünniaastapäeva tähistamiseks. Saatesõnast võib välja lugeda, et ülikooliõpingute ajal seminaritööna alustatud Masingu bibliograafia koostamisega on Anneli Sepp tegelnud kokku 15 aastat, kuni see 2009. aastaks trükivalmis sai. Tema puhul on õnnelikult kokku saanud bibliograafi süstematiseerimisvaim ning sisuline huvi ja uurimismaterjalile vaimne kaasaelamine, mis on innustanud teemaga jätkuvalt tegelema. Kas saaksime muidu seda trükist praegu käes hoida? Anneli Sepa tööd võib lugeda otseseks jätkuks Maris Sarve 1984. aastal Masingu 75. juubeliks koostatud bibliograafia. Masingu bibliograafia kokkupanemiseks on tehtud mitmeid katseid – 1970. aastatel alustas paguluses selle tööga ka Vello Salo –, kuid need kõik on jäänud lõpule viimata. Käesolev bibliograafia sisaldab 1646 kirjet, sealhulgas 628 Masingu enda tööd. Maris Sarve koostatud andmekogu sisaldas kokku 350 kirjet. See ei ole esitatud kahe bibliograafia võrdlemiseks, need on kokku pandud eri aegadel ja väga erinevate võimalustega. Need tööd koos aga kinnitavad, kui võrd suur vajadus on eri aegadel olnud saada ülevaadet Masingu vaimsest pärandist. Seejuures on ka mõlemad bibliograafiad uurijate ja asjahuviliste kitsas ringis liikunud aastaid käsikirjaliselt käest kätte. Peamine põhjus Masingu eluajal oli tema tööde mitteavaldamine ja mahavaikimine. Vaimulooline järjepidevus ja avaldamisvõimalused on Masingu tööde puhul käinud vägagi erinevaid radu: nii lahutab mõnda tema töö kirjutamise aega selle aval-

damisajast veerandsada ja rohkemgi aastat. Bibliograafiastki on võimalik jälgida, kuidas aastail 1945–1950 Masingu nime trükisõnas ei esine, arvustuslik paus kestis veelgi kauem, 14 aastat (1941–1954).

Bibliograafia kirjed hõlmavad ajavahemikku 1923–2009, ajaliseks piiritlejaks Masingu esimene trükis avaldatud luuletus „Notturmo” (1923) ja 100. sünniaastapäevani ilmunud materjalid. Masingu bibliograafia tuuma moodustavad tema enda trükis avaldatud ja käsikirjalised tööd (628 kirjet), pisut suurema osa (kirjed 629–1495) hõlmab tema retseptisioon trükisõnas. Trükimaterjale täiendavad avalikes arhiivides ja raamatukogudes kättesaadavate käsikirjade, kirjavahetuste, fotode, heli- ja audiovisuaalsete salvestiste kirjed. Trükiallikate mahukuse kõrval paistab Masingu kohta avalikult kättesaadava fotomaterjali hulk vähene. Tema salvestatud häält märgib bibliograafia vaid kahe kirjega: Masingu loengu salvestis 1972. aastast Eesti Kultuuriloolises arhiivis (EKLA) ja tema osalemine raadio vestlusringis 1980. aastal Eesti Raadio heliarhiivis. EKLA-s leidub ka üks Masingu lese Eha Masingu salvestatud intervjuu. Võimalik, et tulevik pakub uusi avastusi mõne helisalvestise (või ka videosalvestise?) näol eraarhiividest. Seni on avalikkuse ette jõudnud Toomas Pauli salvestusi, kus võime kuulda Uku Masingu häält. Neid on kasutatud Vello Kepi dokumentaalfilmis „Masingu maastikud” (vt Kogumik-DVD. Tallinn: Estinilm, 2009) ja Lauri Sommeri koostatud raadiosaates „Hinge öine tiivalöök” (Eesti Raadio: Klassikaraadio, 2007). Praeguseks hetkeks on olemas juba tähelepanuväärne hulk Masingut tutvustavat audiovisuaalset materjali ja tema loomingut helisalvestisi. Tõsi küll, Masingut ennast me filmilintidelt

ei leia. Audiovisuaalsalvestisi on Masingu kohta oluliselt lisandunud XXI sajandi esimesel kümnendil, mil valmisid juba mainitud dokumentaalfilmi „Masingu maastikud” kolm osa (2000; 2004; 2007) ja selle filmi arhiivimaterjalid lisa-DVD-l (2008).

Masingu tuttavad ja õpilased olid teadlikud tema kunstiharrastusest, oma töid on Masing ka oma sõpradele kinkinud. Teadaolevalt on ka Tartu Kunstimuuseumi kogudes Uku Masingu akvarelle, kuid selle kohta bibliograafias kirjed puuduvad. Masingu kunstilooming on jäänud paljuski erakogudesse, kuid mõned viited on avalikkuse ette jõudnud ka vahendatult, nt Masingu luuleplaadi „Ja tuulelaeval valgusest on aerud” ümbrisel, romaani „Rapanui” kaaneillustratsioonil 1989. aastal või tema illustratsioonide kasutamisega „Luule” köidetes. Need väärinuksid bibliograafias vähemasti kaudviidetena eraldi kunstipeatükis välja toomist. Samuti Richard Sepa sõe-joonistus Masingust (kirje nr 853) võinuks olla eraldi jaotises (nt „Jäädvustused Masingust kujutavas kunstis” vms). Erakogudes talletatud Masingu looming pole ainus põhjus, miks tulevikul võib olla varuks veel bibliograafilisi üllatusi. Ilmekas näide, kuidas allikas võib bibliograafiast välja jääda, on nt ka Jaak Johanson plaad „Globus Dei” (Tallinn: Johanson ja Vennad, 2000). See sisaldab muuhulgas Masingu sõnadele loodud laulu „Pudenev lumi”, kuid plaadi koostajad on unustanud märkida laulu sõnade autori nime. Nõukogude aeg on Masingust samuti paljugi varju jätnud. Bibliograafia pakub ka mõningaid näiteid, kuidas Masing ei saanud artikleid avaldada oma nime all või tuli esineda varjunimega. Võimalik, et töö ilmus teise autori nime all või üldse nimeta. Näiteks avaldati Masingu „Ülemlaulu” tõlge 1969. aastal ajakirjas Noorus nii, et sisukorras (ja sellest sõltuvalt ka ajakir-

ja aastaülevaates) tõlkija nime ei nime-
tatud. On kahju, et bibliograafias ei leidu selle kohta märget. Teise poliitiliselt ereda näitena võiks nimetada nõukogude kultuuriajakirjas Viisnurk ilmunud luuletõlgete lugu. Anneli Sepp avaldas mulle, et kontrollides Masingu omakäelises lühieluloos esitatud väidet pseudonüümi all Meeme Murang Viisnurgas ilmunud tõlgete kohta, leidis ta eest propagandistliku sisuga nõukogude autorite loomingu (vt 1941. aasta bibliograafiat). Selliseid fakte meeles pidada on oluline ainuüksi seepärast, et tulevikuski säilitada terav pilk võimaliku uue faktoloogia osas.

Masingu tööde avaldamatuse/avaldamise osas kodumaal ja välismaal saab bibliograafia põhjal teha veel mõne olulise tähelepaneku. Võib öelda, et pärast Teist maailmasõda tunti Masingut raudse eesriide taga eesti pagulaskonna hulgas eelkõige luuletaja ja tõlkijana, võõrkeelne auditoorium tundis Masingut esmalt teoloogi ja folkloristina. Umbes 1960. aastate algusest sai Masing avaldamisvõimaluse Praha Ülikooli usuteaduskonna ajakirjas *Communio Viatorum*, 1970. aastate teisest poolest oli ta väljaande „Enzyklopädie des Märchens” kaastööline. Ka Eestis said neil aastatel ilmuda ainult Masingu teaduslikud tööd väikese leviga teadusväljaannetes: Emakeele Seltsi aastaraamatud, ajakiri Keel ja Kirjandus, Tartu Riikliku Ülikooli ja EELK väljaanded.¹

Eesti pagulaskirjastustes avaldati 1950. aastatel Masingu Tagore-tõlgete ja luulekogu „Neemed Vihmade lahte” taastrükid ning 1960. aastate keskpai-

¹ Uku Masingu retseptisiooniloost olen kirjutanud pikemalt mõni aasta tagasi. Vt ka: K. V u l f, Eesti kirjanduskriitika kõnelused Uku Masinguga. Monoloog või dialoog? – Keel ja Kirjandus 2002, nr 6, lk 385–400. Vastukaja sellele artiklile: K. M u r u, Lisandusi Uku Masingu retseptisiooniloole (Külliki Vulfi ärgitusel). – Keel ja Kirjandus 2002, nr 11, lk 809–814.

gas avaldas Maarjamaa kirjastus ka mitme tema luulekogu esmatrüki: „Džunglilaulud” (pro „Džunglilinnud”), „Udu Toonela jõelt”, „Piiridele pyydes”, „Aerutades hurtsikumeistriga”, „Kirsipuu varjus”. Pärast pikki mahavaikimisaastaid oli 1988. aastal Loomingu Raamatukogus avaldatud Masingu luulekogu „Ehatuule maa” esmatrükk oluliseks teetähiseks, millest alates võib hakata lugema nii Masingu tööde järjepideva avaldamise algust kui ka tõlgenusloode elavnemist kodumaal.

Nimetasin need luulekogud seejärel, et juhtida tähelepanu asjaolule, kuidas just need raamatud püsivad meie rahva kultuurimälus väga konstantse märgina, sümboliseerides Masingu luulet. Tundub, et just see võib olla põhjuseks, miks on bibliograafia tänuväärset avaralt esitatud registris tekkinud segadus Masingu luulekogude loeteluga (lk 283). Nimetatud on vaid 12 luulekogu pealkirja, kuid Masingul on neid kokku 25! Nimetamata on jäänud need luuleraamatud, mis on avaldatud Masingu käsikirjade ja märkmete põhjal „Luule” kuues köites: lõpetamata poeem „1343”, tsükliid „Miikaeli liturgiad”, „Roosikrantsi palved”, eepiline poeem „Hannolaul”, „Rubaiid”, luulekogud „Hurtsik lammutaks enda”, „Tarbetud õpetussalmid”, „Unenägija tessaraktis”, lüüriline poeem „Georg Müller”, tsükliid „Itkud isale”, „Rahast ja võimust”, „Gudea ja Hoosea”, „Itkud õele”.

Luulekogude loetelu puudulikkuse taustal kumab aga ka Masingu luule kanoniseerimise küsimus. Selle võiks lühidalt kokku võtta nõnda, et Masingu luuleloomingu trükis ilmumiseks nn kogutud teoste ehk siis „Luule” köidete-na ei olnud kõik lugejad ja kriitika valmis seda sellises mahus vastu võtma. Kuue luuleköite lõikes jaotub tema tekstide hulk ligi 2000 raamatuleheküljele, mis anti välja kuue aasta jooksul (2000–2005). Nende hulgas on aval-

datud nii Masingu enda komponeeritud ja trükis ilmunud kui ka käsikirja jäänud luulekogud, köidetes koguti kokku ka lõpuni viimistlemata jäänud luulekogude ja -tsükliite käsikirju. Masingu loomingu tavapärasest erinev tee avalikkuse ette asetab kriitika ja kriitikud – ja bibliograafidki – sel moel tava- või harjumuspärasest erinevasse situatsiooni. Seejuures tuleb arvestada, et Masing kirjutaski luulet valdava osa eluajast teadmise, et see ei ilmu (on kirjutatud päevikuvormis) või et seda pole võimalik trükis avaldada. Küll on registris esitatud luuletuste pealkirjade alfabeetilises järjestuses koondtabelil (lk 283–342) selliselt iseseisev retseptioonilooline väärtus, sest igatüüpi saab sealt ammutada vajalikku infot näiteks Masingu tekstide kohta, mida on enim avaldatud või viisistatud, või hoopis tema luule tõlkeloo kohta.

Nii suure töömahuga ettevõtmise juures nagu bibliograafia koostamine on vigade tekkimine küllap paratamatu. Tunnustades igati bibliograafia koostamisel abiks olnud toimkonna panust eesti kultuurilukku, märgin lõpetuseks paari faktiviga eelkõige hilisemate segaduste vältimiseks. Bibliograafias esineb kahekordne viide (vt kirjed 954 ja 1032) Masingu-artiklile „Eesti Entsüklopeedia” 6. köites, eksitavad on need kirjed aga erinevuste pärast kirjastaja nime, ilmumisaastate ja leheküljenumbrite osas. Õigeks tuleks siinkohal lugeda kirje nr 954. Masingu 80. sünniaastapäeva ürituste kajastustes on üks neist sattunud ajas aasta võrra ettepoole (kirje nr 937).

Masingu bibliograafia ilmumine ei ole oluline mitte ainult kultuurisündmusena, vaid kahtlemata ka praktilise töövahendina tema tööde lugejatele, uurijatele, kriitikutele jne. Kui jälgida viimase kümnendi Masingu arvustuslikku ajalugu, siis on see käinud enamasti ainespetsiifilises erialases kontekstis, andes ühekaupa hea histo-

riograafilise pildi Masingust teoloogina, luuletajana, tõlkijana või ka folkloristina. Bibliograafia trükisena ilmumine avab esmakordselt võimaluse luua Masingust kui mõtlejast kontekstuaalne tervikpilt, määratleda Masingu vaimset pärandit kultuuriprotsessis ja -dialoogis laiemalt. Selle olemasolu isenesest loob edaspidiseks head eeldused distsipliinide üksteisele lähenemiseks,

valdkondadevaheliseks või, miks mitte, ka interkultuuriliseks diskussiooniks Masingu üle. Ja seni, kuni pole kirjutatud monograafilist käsitlust Masingu elutööst, annab tema tööde bibliograafia vähemalt sellest ülevaate.

KÜLLIKI KUUSK